

ANTONIJA ZARADIJA KIŠ

**SV. MARTIN U GLAGOLJAŠKOJ TRADICIJI
SENJSKO-VINODOLSKOGA KRAJA**

Antonija Zaradija Kiš
Institut za etnologiju i folkloristiku
HR 10000 Zagreb

UDK: 398.3(497.5-3 Senj-Vinodol)
930.272:003.349](497.5-3 Senj-Vinodol)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2003-10-15

*Povijest je svjedok vremena,
svjetlo istine, život uspomene,
učiteljica života i glasnica
davnine.¹ (Ciceron)*

Cilj je ovoga rada da iz široke i vrlo bogate srednjovjekovne građe senjskoga i vinodolskoga kraja istakne značenje kulta sv. Martina, franačkoga sveca na spomenutom prostoru, ali u kontekstu hrvatske glagoljaške baštine – najprepoznatljivijega hrvatskoga kulturnoga izričaja. Istraživanje je utemeljeno na sakupljanoj građi o postojećim i nesačuvanim svetištima posvećenim sv. Martinu, te na sačuvanim epigrafskim glagoljskim spomenicima.

Glagoljaštvo, autohtona kulturološka odrednica hrvatskoga srednjovjekovlja, svojom specifičnošću privlači raznolika interdisciplinarna istraživanja koja su odraz neprocjenjive duhovne i materijalne aktivnosti naših predaka. U kontekstu zapadnoeuropske tradicije sv. Martina, franačkoga sveca i neumornoga pronositelja Kristove riječi, izražajnost i bogatstvo glagoljaške martinske tradicije na hrvatskom prostoru zauzima važno mjesto te bi se moglo promatrati na različitim kulturnim, umjetničkim i književnim razina.

---

¹ *Historia est restis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis.* (Ciceron)

Za ovu smo se prigodu usredotočili ponajviše na grad Senj, ali i na njegovu okolicu, koja u "martinskom" istraživanju predstavlja posebnu cjelinu. Prostor istraživanja odnosi se, dakle, na vinodolsku dolinu i na grad Senj. Iako ovoj regiji pripadaju i kvarnerski otoci, njih ćemo ostaviti po strani, jer obilnost i raznolikost otočne svetačke, a time i martinske tradicije, otvara zasebnu prostornu temu istraživanja.

Prema hagiopografskim istraživanjima za kvarnersko područje ustanovljena su 783 sveta mjesta, rasprostranjena od Učke, preko Vinodola i Senja do Karlobaga te po otocima Krku, Cresu, Lošnju, Rabu i Pagu, što bi odgovaralo nekadašnjem prostoru Liburnije.² Istraživanja su pokazala da na tom prostoru 26 toponima pripada sv. Martinu, koji bi, prema provedenim statističkim podacima, bio među prvih deset najštovanijih svetaca glede lokaliteta koji su mu posvećeni. Već ovaj letimični hagiopografski uvid ističe važnost kulta sv. Martina, koji na hrvatskom prostoru pronose benediktinci, najzaslužniji kršćanski djelatnici prvoga tisućljeća, kako na području latinskoga tako i glagoljaškoga duhovnoga i kulturnoga izraza. U kontekstu benediktinske martinske, a posebice glagoljaške aktivnosti, neizostavno je zamijetiti ukorjenjivanje stranoga, i to franačkoga utjecaja, koji nije i jedini na ovom području,³ a koji je važna poveznica slavenske i zapadnoeuropske duhovnosti. Od spomenutoga broja martinskih svetišta znatan su broj danas samo sićušni toponimi koji se najčešće odnose na istaknute dijelove kopna (brežuljci, rtovi), razvidne na specijalnim kartama, a od kojih je za naše istraživanje najvrjednija spomena uvala *Martinščice* između Senja i Novoga Vinodolskog. Uz nju je, naime, povezano postojanje opatije *Sancti Martini de Flumine*, a također i *Sancti Martini in Vinodol* na koju bi se mogle odnositi neke odredbe iz Vinodolskoga zakona iz 1288.,⁴ jedinstvenoga pravnoga srednjovjekovnoga dokumenta pisanoga glagoljskim pismom.

Martinska Vallis vinaria

U zaleđu Novoga Vinodolskog, čuvenoj *Vallis vinaria*, na 24 km duge

² A. BADURINA, 1993, 189.

³ Osim sv. Martina, koji je izraz franačkoga utjecaja, spomenimo sv. Apolinara i Fuska, koji su odraz talijanskoga, i to ravenškoga utjecaja, zatim sv. Antuna Padovanskoga i sv. Zenona, koji odražavaju utjecaj sjeverne Italije, dok sv. Anastazija predstavlja akvilejski utjecaj, a sv. Spiridon, sv. Platon i sv. Teodor odrazi su bizantskoga utjecaja.

⁴ U Vinodolskom se zakonu, naime, na nekoliko mjesta spominju neke opatije ili samostani, ali se eksplicitno ne navodi niti jedan red ili crkveni titular. Zato valja imati na umu pretpostavku da su navedene formulacije u Vinodolskom zakonu prenesene iz nekih drugih starijih odredbi o kojima se ne zna mnogo. (I. OSTOJIĆ 1964, 148, 211-212).

pitome doline živjelo je devet srednjovjekovnih vinodolskih općina: Hreljin, Tribalj, Drivenik Grižane, Bribir, Ledenice, kojima se pridružuju Bakar, Grobnik i Trsat. Danas je to devet živopisnih naselja koja svojim povijesnim ostacima još uvijek podsjećaju na vrijeme od 13. do 16. stoljeća, kojim dominiraju imena Frankopana,⁵ tj. na onaj dio hrvatske prošlosti (često nazivan "zlatnim dobom" gospodarske moći krčke dinastije) koji se najsnažnije zrcali u izgradnji velikoga broja crkava. Upravo na ovom potezu valja spomenuti martinska svetišta nastala u frankopanskom vremenu, kada je na širokom europskom području prednjačio kult franačkoga sveca, trinaestoga Kristova apostola. Na žalost, slabljenjem kulta sv. Martina, uzrokovanoga pojavom novih, često se gubi značenje drevnih svetišta, blijedi njihova ljepota, zatiru se povijesni podatci u naletima iznenadnih ratova i kriza, a građevine često dobivaju funkcije obrambenih postaja.⁶ Zatomi se duhovnost prostora, građevine se zapuštaju, s vremenom urušavaju, freske blijede ili se prežbukavaju, a aktualno se vrijeme iskazuje na neki novi način. Danas o tome svjedoče tek zamjetni ostatci crkvice sv. Martina na rubu šume na jugoistočnom dijelu Novljanskoga polja. Pronađeni ulomci antičkih tegula govore o životu u ovom kraju od prastarih vremena, odnosno o njegovu tisućljetnom kontinuitetu⁷ tijekom kojega se ističe doba razvijenoga martinskoga kulta, čiji se kulturni i gospodarski vrhunac ističe upravo u "zlatnom dobu hrvatskoga glagolizma". Crkva je, čini se, bila važno središte novljanskih pavlina⁸ sve do 16. stoljeća, kada gubi značenje i postaje obrambena postaja.⁹ Općenito valja istaknuti da je

⁵ Frankopansko je vrijeme, između ostaloga, posebno obilježeno upravo *Vinodolskim zakonom*, glagoljskim književno-pravnim spomenikom nastalim 6. siječnja 1288.

⁶ Arheološka istraživanja pokazuju preinake prozora ili probijanje novih uskih otvora u obliku puškarnica, čime se tumači obrambeni karakter nekih sakralnih objekata (R. STARAC, 2000, 56).

⁷ Danas su ruševine crkvice jedva zamjetne, a građevina je zatrpana. S obzirom na to da se o crkvi jako malo zna, njezina sustavnija arheološka istraživanja zasigurno bi otvorila nove putove spoznaja o gospodarski i kulturno naprednom vinodolskom srednjovjekovlju.

⁸ Premda o ovoj crkvi kao pavlinskom sakralnom ili možda rezidencijalnom središtu nemamo gotovo nikakvih podataka, na temelju spoznaja o važnosti djelovanja pavlina u senjsko-vinodolskom kraju za vladavine moćnih Frankopana, tijekom čije su vladavine nastajala pavlinska svetišta kao plemićke zadužbine, možemo pretpostaviti da je i ova crkva imala svoju ulogu u pavlinskoj povijesti. Tijekom razvoja, primorski su pavlini od pustinjaka postali vrlo bogat crkveni red u vremenu od 13. do 16. stoljeća, ušavši tako u elitu visokoobrazovanih redovnika (M. KRUEK, 1989, 67) čija se, posebice, filološka znanja ističu u glagoljaškom segmentu hrvatske srednjovjekovne književnosti. Zato je moguće pretpostaviti da je ova crkva imala određeniju ulogu u intelektualnom djelovanju novljanskih pavlina, o čemu ćemo jednom možda saznati i više.

⁹ R. STARAC, 2000, 56-57.

u medievističkom kontekstu senjsko-vinodolski kraj obilježen višestoljetnim djelovanjem pavlina, "piores fratres, sub lingua sclava",¹⁰ hrvatskih intelektualaca koji su oduvijek bili bliski puku, posebice u književnom i jezičnom smislu, njegujući hrvatskokrkvenoslavenski jezik i glagoljsko pismo. Pavlinski primorski glagoljaši nisu se služili glagoljicom samo u bogoslužju već i u svakodnevici, o čemu svjedoče sačuvani spisi i liturgijske knjige posebno rađene za pavlinske samostane senjsko-vinodolskoga kraja.¹¹

Posebno pak valja istaknuti zanosnu crkvicu sv. Martina na sjeverozapadnom rubu naselja Podskoči nedaleko od Bribira, koja se zapaža iz daljine, jer je podignuta na istaknutom brežuljku obzidanom suhozidom.

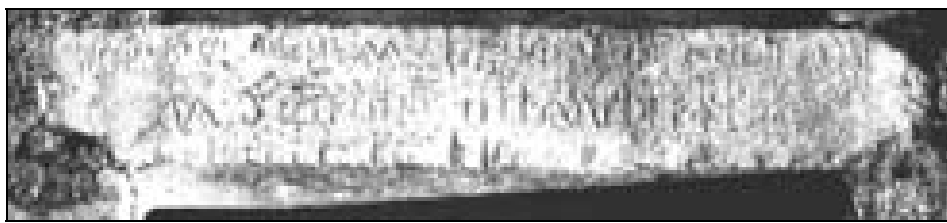
Sl. 1. Podskoči, crkva sv. Martina (12. st.)

¹⁰ Ovako je zabilježeno 1504. u buli pape Julija II., u kojoj se između ostaloga govori o mnogim nedaćama s kojima su se susretali redovnici u Hrvatskom primorju, te o zlodjelima i bezakonju čija su žrtva bili upravo u ovim krajevima (M. SLADOVIĆ, 1856, 217).

¹¹ J. BRATULIĆ, 1989, 279.

S obzirom na njezin položaj i neke arheološke nalaze, jasno je da je riječ o srednjovjekovnoj grobljanskoj crkvi nastaloj na temeljima antičke kulture, što je česta pojava hrvatskoga priobalja. Grobljanski karakter crkvice posvećenih sv. Martinu općenito, pa tako i ove, ističe iskonski mrtvački kult sv. Martina koji u svojoj osnovi predstavlja pretkršćanski, točnije keltski praznik *Samain* transponiran u kršćansko zimsko razdoblje,¹² čime svetac postaje zaštitnik mrtvih. Datum njegova slavlja, 11. studenoga, dotiče vitalnu civilizacijsku nit – poveznicu godišnjega vremenskoga ciklusa čovjeka i prirode, te tako sv. Martin zauzima važno mjesto na godišnjem vremenskom raskrižju.

Prvi zapis o ranoromaničkoj crkvi s istaknutim gotičkim rustičnim elementima, prema kojima se gradnja smješta u 12. stoljeće, javlja se međutim tek 1447., od kada je i spomen neke "njive sv. Martina". Premda ovom sakralnom spomeniku zasigurno predstoje bolja vremena i nove spoznaje, crkvice je posebno značajna za hrvatsku glagoljsku epigrafiku, jer čuva dva glagoljska natpisa koja govore o vremenu obnove svetišta. Stariji natpis je iz 1526., a nalazi se na nadvratniku portala. Natpis je ispisan miješanim oblicima kurzivnih i ustavnih glagoljskih slova. Govoreći o obnovi crkve, natpis spominje ime kaštalda¹³ Valka – laičkoga upravitelja crkvene imovine i meštra Tomaša – graditelja: *·č·f·i·e·* (= 1526) *š b m kaštald valko meštar tomaš*.¹⁴

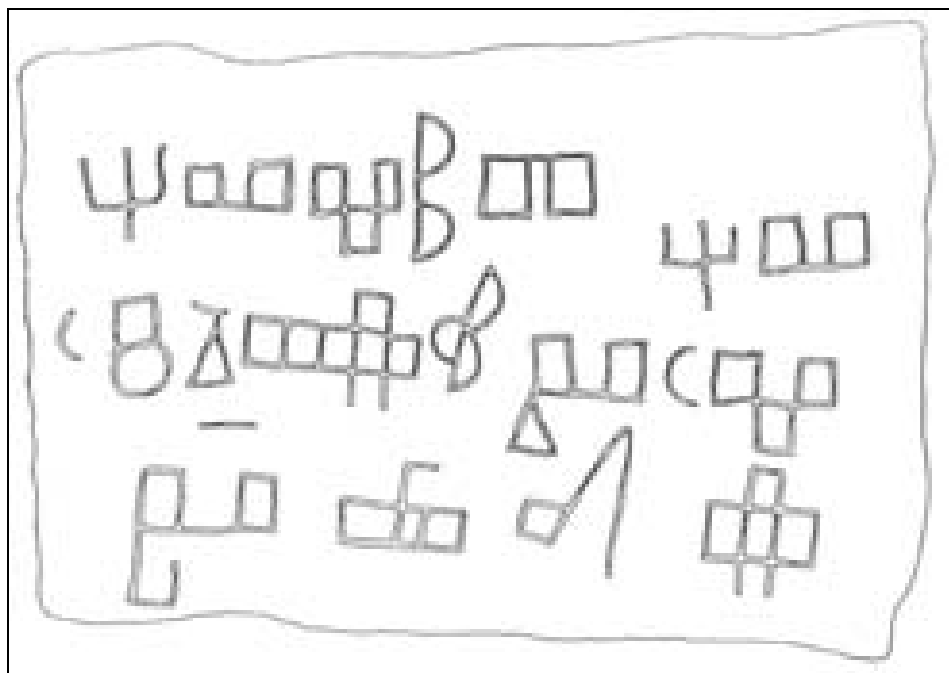

Sl. 2. Glagoljski natpis iz 1526. godine (sv. Martin, Podskoči)

¹² Od 1. studenoga, prema keltskome kalendaru, nastupa zimsko razdoblje (A. & B. REES, 1961, 84), a to je početak tamnoga godišnjega ciklusa u kojemu se studeni nazivao "mračnim" ili "crnim" mjesecom. To je početak keltske svetkovine *Samain*, poglavito obilježene duhovnim kontaktima sa svijetom mrtvih, kada oni oživljavaju u sjećanjima živih pa u svakodnevici zimskoga razdoblja zauzimaju važno mjesto. *Samain* slave svi: puk, ratnici i druidi, svaki društveni segment na svoj način (A. ZARADIJA KIŠ, 2000, 110-112).

¹³ *Kaštald*, *kastald*, *kastaldo*, *kestald* (tal. *castaldo*) je talijanizam koji se u navedenim inačicama pojavljuje već od 13. stoljeća, i to u značenju upravitelja crkvenoga imanja, kako potvrđuje i *Vinodolski zakon* (fol. 2v): *ča bi otilli dati kaštaldi tih istih crikav nemu svoju vilju dobru...* (*Vinodolski zakon*, 1995, 76).

¹⁴ B. FUČIĆ, 1982, 286.

Sl. 3. Glagoljski natpis iz 1610. (sv. Martin, Podskoči)

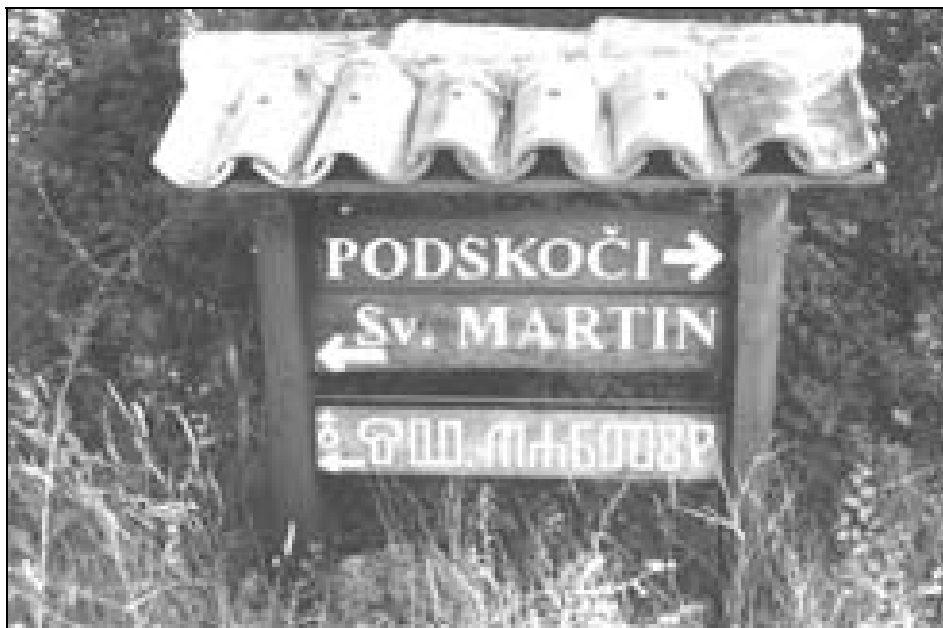
Drugi je natpis nešto mlađi, iz godine je 1610. i također je ispisan mješavinom kurzivne i ustavne glagoljice. Nalazi se u vrhu pročelja ispod male preslice za zvono i govori o gradnji novoga crkvenoga svoda: *·č·h·i· (= 1610) to leto učin se ta volta.*¹⁵

U kontekstu istraživanja glagoljaške baštine, dva epigrafska spomenika crkvice sv. Martina u vinodolskom selu Podskoči ističu važnost višestoljetne uporabe glagoljskoga pisma, jedinstvenoga slavenskoga ćirilometodskoga kulturnoga nasljeđa u vinodolskom kraju, i to u vremenu početaka njegove dekadencije. Uz to, isprepletanjem uglatih oblika glagoljskih slova s pokojim oblikom kurzivnoga slova, čini se kao da se želi istaknuti aktualnost kurzive bez obzira na to što je njezina izrada u kamenu mnogo teža od izrade uncijale. S druge pak strane, značaj sadržaja ovih natpisa ne samo da pokazuje vrstu građevinskih obnova koje su poduzimali i realizirali tada odgovorni i cijenjeni

¹⁵ B. FUČIĆ, 1982, 286.

ljudi,¹⁶ već i potvrđuje svrhu održavanja i dogradnje crkvice kao važnoga sakralnoga objekta, što podrazumijeva još uvijek prisutnu duhovnu snagu kulta sv. Martina u ovome kraju. Da je ona značajna za ovaj živopisni kraj i danas potvrđuje slikovit putokaz do crkvice ispisan glagoljskim i latiničkim pismom, te tradicionalno liturgijsko čašćenje sveca na njegov blagdan 11. studenoga, kako su nam u razgovoru potvrdili sami mještani.

U sačuvanim katastarskim dokumentima za grad Bribir razvidno je postojanje vrlo prostrane romaničke crkve sv. Martina koja se održala sve do 19. stoljeća. O njezinu značaju nije potrebno mnogo govoriti, s obzirom na znanja o ukorijenjenosti martinskoga kulta u Vinodolu, ali njezin bizarni nestanak, na njezinu su mjestu danas ulica i mali trg, možda bi valjalo više istražiti.¹⁷

Sl. 4. Putokaz do crkve sv. Martina u selu Podskoči

¹⁶ Ovdje posebno mislimo na meštra Tomaša iz Bribira, koji se spominje u vezi s gradnjom i obnovama crkava u Bribiru, Hreljinu i Vrbniku na otoku Krku (R. STARAC, 2000, 64).

¹⁷ Kako je do sada zapisano, crkva "je nepotrebno porušena u akciji uklanjanja većih dijelova staroga kaštela, krajem 19. stoljeća, prije izgradnje općine i škole" (R. STARAC, 2000, 70).

U Driveniku, na groblju smještenom na driveničkoj uzvisini, nalazi se mala jednostavna kapela sv. Martina čija izgradnja pripada sredini 15. stoljeća.¹⁸ I to je jedna od grobničkih martinskih crkvice o kojoj danas malo toga znamo, ali puno nagađamo. Zato vjerujemo u što skorija detaljnija istraživanja koja će zacijelo dati mnoge korisne spoznaje o ovom svetištu i njegovu značaju kroz povijest.

Peta i najizrazitija evokacija martinskoga kulta po svojim dimenzijama, danas i jedina, župna crkva¹⁹ posvećena galskome svecu u Vinodolu, nalazi se u Grižanima. Srednjovjekovno podrijetlo građevine potpuno je skriveno barokizacijom i neogotičkom obnovom crkve tijekom 16. i 17. stoljeća. Pritom su nestajali i pokazatelji glagoljaške aktivnosti u Grižanima, među kojima su tri glagoljska natpisa iz 1599., 1601. i 1611., poznata jedino na temelju starijih istraživanja.²⁰ Posljednje veće građevinske intervencije rađene su na crkvi 1906., o čemu svjedoči zapis na mramornoj spomen-ploči.²¹

Sv. Martin u Senju

Za suvremene medieviste hrvatskoglagoljske usmjerenosti grad Senj je asocijacija na sv. Martina najautohtonijega oblika koji potvrđuje razvijenost martinskoga kulta u ovome gradu. Senjski sv. Martin trostruko je posvjedočen u podvelebitskom gradu, i to u arhitekturi, umjetnosti i epigrafici. Premda se sva tri svjedočanstva odnose na jedan lokalitet, samo su dva izričito sakralna: svetište i reljef, dok je treći kameni zapis o gradnji svetišta.

- *Crkva sv. Martina* smještena je na sjeverozapadnoj strani Senja na ulazu u grad iz pravca Rijeke, desno nad magistralom. Crkvice pripada onoj skupini sakralnih senjskih građevina nastalih izvan zidina srednjovjekovnoga Senja kojima je od sredine 16. stoljeća prijetila opasnost od rušenja na temelju odredbe o osiguranju grada od Turaka.²² Premda nema nikakvih podataka o njezinu rušenju, ponovnoj gradnji ili obnovi, Kukuljevićev zapis u *Putnim uspomnama...* iz 1873. jedini spominje "ostance kapele sv. Martina ... s

¹⁸ R. STARAC, 2000, 84.

¹⁹ Ono što je posebno zanimljivo za grišku župnu crkvu, jest da je u njoj pokopan *magister theologiae*, istaknuti misionar i senjsko-modruški biskup Dimitri Hijacint (Kotor 1619. – Senj 1686.), koji je za sobom ostavio zapažen broj rukopisa koji se smatraju izgubljenima (Š. LJUBIĆ, 1856).

²⁰ B. FUČIĆ, 1982, 170-171.

²¹ Zapisani tekst na ploči glasi: *Za pape Pija X. Za kralja Frane Josipa I. Za biskupa Ante Maurovića Za župnika Matije Matasića proširena je i sagrađena ova župna crkva u čast sv. Martina požrtvovnošću Grižansko-Belgradskih župljana 1906.*

²² M. VILIČIĆ, 1971, 112.

glagolskim napisom".²³ Na temelju ovoga šturoga, ali jedinstvenoga zapisa, u kojemu se Kukuljević "predstavlja kao pronicav opservator" daje se naslutiti da je crkvice sv. Martina bila srušena, a zatim, najvjerojatnije zbog njezina značaja i važnosti martinske tradicije u ovome kraju, obnovljena u stilu.²⁴

Iako o crkvi do danas nemamo točnih podataka glede njezine gradnje, ustalilo se mišljenje da je nastala za vrijeme Frankopana, tj. u *zlatnom dobu hrvatskoga glagolizma*, o čemu govori jedini sačuvani glagoljski kameni natpis iz godine 1330. Na temelju znanja o lokalitetima martinskih crkvice općenito, slobodni smo zaključiti da je odabir lokacije jasno slijedio zapadnoeuropsku tradiciju gradnje crkvice posvećenih sv. Martinu: na istaknutom i dobro vidljivom mjestu. Tako se željela naglasiti iskonska uloga sveca zaštitnika svih putnika, kako onih kopnenih tako i onih morskim putem, nastala na temelju martinskih "putničkih" predaja i legendi.²⁵ Danas je nemoguće razaznati i potvrditi tu namjenu gradnje crkve, jer je ona na žalost skrivena u novoizgrađenom naselju "bez ozbiljnijeg urbanističkog rješenja", u kraju poznatom pod nazivom Mundaričevac.²⁶ Naime, 1925. sazidana je zgrada poznata pod nazivom *Plava vila*, u čiji je kompleks ušla crkvice sv. Martina. Kako je ona od tada sekularizirani objekt na privatnom posjedu, teško joj je i pristupiti. Njezin današnji izgled samo podsjeća na prošlost i moguće je vjerovati da je ona doista tako izgledala u 14. stoljeću, kada je i nastala.²⁷ Kamen je, manjih dimenzija, ima ravan strop, preslicu, gotičke prozore itd. Navedeni sačuvani elementi prošlosti odaju nekadašnju ljupkost kamene crkvice što ju upamti svaki putnik namjernik koji joj uspije prići.

- *Kameni glagoljski natpis* nalazio se do 1905. uzidan u ogradu crkve sv. Martina, gdje ga je primijetio 1856. i o njemu detaljnije pisao Ivan Kukuljević Sakcinski. Moguće je da je natpis, koji je dio opreme crkve, dospio u ogradni zid kao dio materijala tijekom njegove gradnje, a prije obnove crkve, jer je o njoj Kukuljević zapisao da je ruševna. Natpis je prvi put spomenut kod Schwandtnera u 18. stoljeću,²⁸ zatim su ga zabilježili Kukuljević i Geitler u 19. stoljeću,²⁹ a s njim su se posebno bavili Brunšmid, Fučić i Valentić u 20. stoljeću.³⁰ Danas se ovaj jedinstveni epigrafski spomenik čuva u Povijesnom muzeju u Zagrebu.

²³ I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 2001, 25.

²⁴ M. ŠICEL, 2000, 404-405.

²⁵ P. MONCEAUX, 1927, 48-57.

²⁶ A. GLAVIČIĆ, 1965, 296

²⁷ Poznato je, naime, da se upravo na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće razvija i širi Istrom i Kvarnerom identična shema tlocrta crkvice (pravokutnik bez apside) i da se u unutrašnjosti primjenjuje izrada ranogotičkoga, tzv. franjevačkoga tipa ravnoga stropa izrađenoga iz drveta.

²⁸ J. G. SCHWANDTNER, 1748, 473.

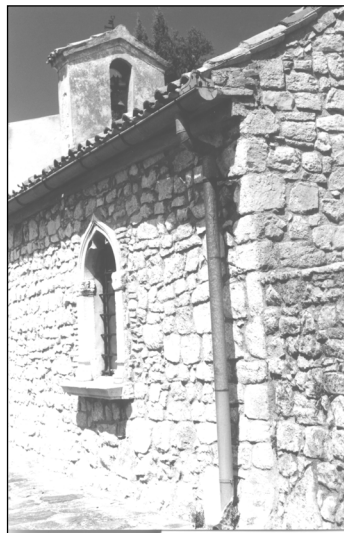
²⁹ I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1891, 235-236; L. GEITLER, 1879, 102.

³⁰ J. BRUNŠMID, 1912, 157-158; B. FUČIĆ, 1982, 44, 317; M. VALENTIĆ, 1969.

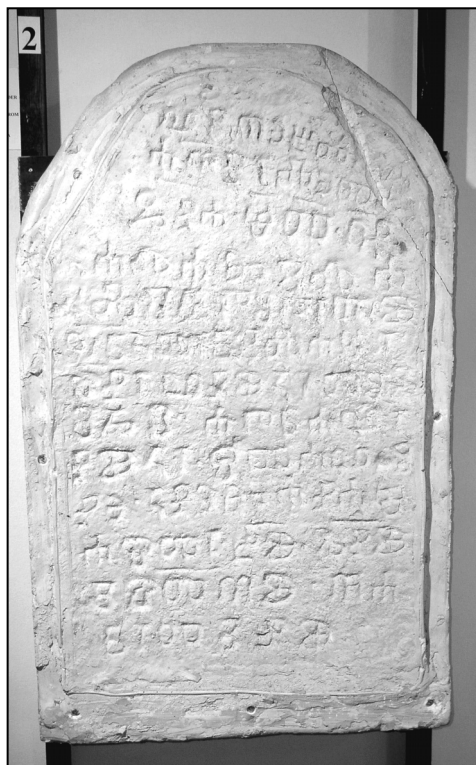
Sl. 5. Grižane, župna crkva sv. Martina

Na bijeloj kamenoj ploči, veličine 64 x 39 x 9 cm, glagoljskim je slovima u trinaest redaka uklesan zapis koji govori o nastanku crkve. Spominje se ime i rodoslovlje njezina graditelja, popa Ilije. U paleografskom smislu uklesana slova pripadaju posljednjoj fazi formativnoga perioda glagoljskoga ustava.³¹

Sl. 6. Senj, crkva sv. Martina

³¹ B. FUČIĆ, 1982, 317.

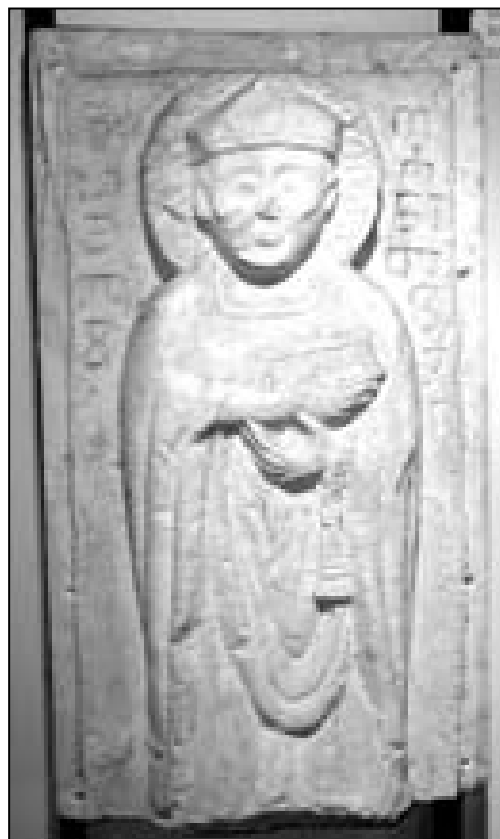

v ime b(o)žie
 am(e)nъ leta
 g(ospod)na · č · t · j · (=1330)
 kada zida
 iliē popъ tu
 cr(i)k(a)vъ rilačъ
 s(i)nъ · vnuk' tol
 ihi · a pravъ
 nukъ · stavro
 ne · kneza · na č
 astъ · b(og)u · g(ospodi)nu
 i s(ve)t(o)mu · ma
 rьtinu :

- *Reljef sv. Martina* je drugi dio kamenoga crkvenoga namještaja koji je također pronađen u zidu crkve prije nego je prenesen u Povijesni muzej u Zagreb. To je romaničko-gotički reljef nepoznatoga umjetnika čiji ikonografski prikaz sveca kao biskupa pripada manje brojnom likovnom odabiru koji u senjskom prikazu dobiva svoje autohtono glagoljaško obilježje.³² Jedinstvenost ovoga reljefa ogleda se ponajprije u minucioznoj izradi svečeve odjeće, koja je odraz zapadnoeuropske srednjovjekovne biskupske odjeće 12. i 13. stoljeća (alba, kazula, amikt). Svetac na glavi nosi nisku biskupsku mitru čiji je oblik iz vremena 12./13. stoljeća, ali ne i biserni ukrasi, koji već pripadaju kreacijama

³² Sv. Martin se od ranoga srednjega vijeka najčešće prikazivao kao rimski vojnik na konju koji udjeljuje milostinju prosjaku, što je asocijacija na događaj ispred vrata grada Amiens. Prikaz sveca u biskupskoj odjeći podsjeća na njegovo dugogodišnje biskupovanje u gradu Toursu. Takav ikonografski izričaj doživio je posebnu obradu kod baroknih majstora osobito tirolske škole kada se uz svečevu nogu dodavala i guska, čija pojavnost unosi legendu o tome kako je redovnik postao biskup, ali i asocijaciju na ulogu sveca kao zaštitnika pernatih životinja.

14. stoljeća. Oko glave je aureola koja se doima poput sunca, što je čvrsta asocijacija na predaju o svetosti redovnika za njegova života i pojavi svjetlosne aureole tijekom jedne njegove propovijedi. Biskup u ruci brižno nosi knjigu koja ne predstavlja samo evanđelje već je i simbol njegove prosvjetiteljske, a posebice prepisivačke djelatnosti, koja je bila temeljna okosnica u Martinovu cjelokupnom i kompleksnom razvoju i djelovanju od redovnika do biskupa.³³ Premda reljef u cijelosti odražava zapadnoeuropski prikaz najvećega franačkoga i to ponajprije "kraljevskoga" sveca, on nedvojbeno i jasno ističe hrvatsku pripadnost razvijenoj kršćanskoj duhovnosti baštinjenoj stoljetnim benediktinskim kulturnim prodorima koji su oblikovani znamenom slavenskih apostola. A to je glagoljicom uklesano ime sv. Martina: SVETI MARQTINQ.

Sl. 7. Reljef sv. Martina s glagoljskim natpisom iz 1330. (sv. Martin, Senj)

³³ R. PERNOUD, 1996, 86-87.

Na ovom jedinstvenom primjeru glagoljske epigrafike najsimboličnije je izražen glagolizam – autentični hrvatski kulturni izraz, na što je posebno upozorio B. Fučić već davne godine 1982., a koji se sastoji od: a) glagoljskoga pisma, ćirilometodske pismene baštine, b) lika sv. Martina biskupa koji pripada zapadnoeuropskoj kršćanskoj baštini, c) kamene ploče na kojoj je izrađen reljef, nekadašnje rimske votivne are koja u primjeru senjskoga sv. Martina predstavlja baštinu antičke mediteranske kulture.

Literatura

- Andelko BADURINA, Hagiotopografija Kvarnera, *Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci*, Rijeka, 1993, 189-194.
- Josip BRUNŠMID, Kameni spomenici Hrvatskoga narodnoga muzeja, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s., 12, Zagreb, 1912, 129-197.
- Josip BRATULIĆ, Književna djelatnost hrvatskih pavlina (Bibliografski nacrt), *Kultura pavlina*, Zagreb, 1989, 279-296.
- Branko FUČIĆ, *Glagoljska epigrafika*, Zagreb, 1982.
- Branko FUČIĆ, *Glagoljski natpisi*, Zagreb, 1982.
- Leopold GEITLER, Glagoljski nadpisi, *Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, god. I, Zagreb, 1879.
- Ante GLAVIČIĆ, Kulturno-povijesni vodič po Senju, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965, 264-313.
- Milan KRUHEK, Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj, *Kultura pavlina*, Zagreb, 1989, 67-94.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i t. d. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Put u Senj. Putne uspomene*, Senj, 2001.
- Šime LJUBIĆ, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna-Zara, 1856.
- Paul MONCEAUX, *Saint Martin*, Paris, 1927.
- Ivan OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Split, 1964.
- Régine PERNOUD, *Martin de Tours*, Paris, 1996.
- Alwyn & Brinley REES, *Celtic Heritage. Ancient Tradition in Ireland and Wales*, London, 1961.
- Manojlo SLADOVIĆ, *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst, 1856.
- Ranko STARAC, Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola, *Senjski zbornik*, 27, Senj, 2000, 45-96.
- J. G. von SCHWANDTNER, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, sv. III, Wien, 1748.
- Miroslav ŠICEL, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb, 2000.
- Mirko VALENTIĆ, *Kameni spomenici Hrvatske XIII-XIX stoljeća*, Zagreb, 1969.
- Melita VILIČIĆ, Arhitektonski spomenici Senja (prilog dokumentaciji), *RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 360, Zagreb, 1971, 65-131.

Vinodolski zakon, Zagreb, 1995.

Antonija ZARADIJA KIŠ, Keltski tragovi u tradiciji sv. Martina i njihov odraz na hrvatskom prostoru, *Narodna umjetnost*, 37/2, Zagreb, 2001, 109-120.

SAINT MARTIN IN THE GLAGOLITIC TRADITION OF SENJ – VINODOL REGION

Summary

The cult and tradition of St. Martin in Croatia presents an especially rich and diverse research area. In this work the author is focused on the Senj-Vinodol region, which is very interesting and especially related to medieval studies. Glagolitic tradition as an indigenous Croatian cultural expression is especially important for this region where the west European Christian spiritualism through a thousand year's tradition was implanted. This was expressed even through the cult of St. Martin of Tours, connected with some Slavic forms. This is present on many Glagolitic epigraphs. Among those is the famous St. Martin's relief from Senj from 1330, which is a symbiosis of Antiquity and west European Christianity as well as a heritage of the Slavic Apostles – Cyril and Method.

HL. MARTIN IN DER GLAGOLITISCHEN TRADITION DER GEGEND SENJ - VINODOL

Zusammenfassung

Kult und Tradition des hl. Martin auf dem kroatischen Gebiet stellt ein besonders reiches und verschiedenartiges Erforschungsgebiet. In dieser Arbeit beschränkte sich die Autorin auf die Region Senj-Vinodol, die vielerlei interessant ist, besonders wenn es sich um die mediävalen Studien handelt.

Glagolitentum, eine urwüchsige kulturologische Kennzeichnung, ist sehr wichtig gerade für dieses Gebiet, wo durch fast tausendjährige Tradition die westeuropäische christliche Geistigkeit einwurzelt, sich durch eigenartige Verehrung des hl. Martin von Tours ausdrückt, und Formen der slawischen Ausdrucksweise einnimmt. Das beweisen die bewahrten glagolitischen Epigraphen, unter welchen das Relief des hl. Martin aus 1330 hervorsticht, eine Symbiose der Antike, des kroatischen Westens, das Erbe der slawischen Apostel Ćiril und Metod darstellend.